

Wskazówki do pracy interwencyjnej z dziećmi - ofiarami przemocy domowej

Opracowała Sylwia Kluczyńska

Niebieska Linia nr 4 / 2000

na podstawie materiałów roboczych opracowanych przez Family Violence Prevention Fund przy współpracy następujących organizacji: Program Najpierw Rodzina, prowadzony przez Michigan Department of Social Services; Michigan Domestic Violence Prevention and Treatment Board; program HOMEBUILDER'S, prowadzony przez Behavioral Sciences Institute w Seattle, stan Washington oraz Washington State Coalition Against Domestic Violence

Coraz więcej badań potwierdza, że tam gdzie występuje przemoc wobec matki również ma miejsce przemoc wobec dziecka. Prawdopodobieństwo maltretowania dziecka w takich rodzinach jest 15-tokrotnie wyższe. Połowa mężczyzn bijących żony maltretuje również dzieci, a bite matki maltretują swoje dzieci dwukrotnie częściej niż matki nie doznające w domu aktów przemocy. Przemoc domowa wyrządza dziecku szkody fizyczne, emocjonalne i poznawcze, a jej skutki są zarówno krótkoterminowe jak i długotrwałe. Skutki te zależą od wieku i stadium rozwojowego dziecka. W okresie niemowlęctwa najistotniejszą sprawą jest rozwój więzi emocjonalnych z otoczeniem. Możliwość tworzenia takich więzi jest fundamentem zdrowego rozwoju. Przemoc domowa nie tylko zrywa więź niemowlęcia ze sprawcą, ale może też przerwać jego więź z matką, albo uniemożliwić dziecku więź z obojgiem rodziców. Skutkować to będzie trudnościami w nawiązywaniu związków oraz zablokowaniem rozwoju właściwych dla wieku zdolności i umiejętności.

Psychiczny rozwój dzieci w wieku od 5 do 10 lat jest nakierowany na poznawanie i rozumienie ról. Stosowana przez sprawcę przemoc i narzucony wzorzec kontroli hamuje rozwój lub wypacza. Dziecko może na przykład mieć kłopoty z opanowaniem podstawowych pojęć w szkole z powodu trapiących je lęków o to, co się dzieje w domu.

Osiowym celem rozwojowym nastolatków jest wykształcenie poczucia odrębności, wyrażające się m.in. oderwaniem się od rodziców i nawiązaniem związków z rówieśnikami. Nastolatki, które borykają się z problemem maltretowania matki przez sprawcę, nie mają żadnego pozytywnego modelu zasad wzajemności w zdrowym dorosłym związku (np. umiejętności słuchania, wspierania, nie-siłowego rozwiązywania problemów, kompromisu). Czasami nastolatek jednoczy się ze sprawcą, traktując go jako prawdziwie silną osobę.

Poniższy materiał może być pomocny w rozmowach z rodzicami i dziećmi na temat przemocy domowej. Może też ułatwić rozpoznawanie u dzieci symptomów życia w atmosferze przemocy domowej i związanych z tym problemów.

Ocena stanu dzieci żyjących w atmosferze przemocy

Dzieci żyjące w atmosferze przemocy czasami nie życzą sobie rozmów na ten temat. Mogą zaprzeczać wszystkiemu, twierdzić, że nie pamiętają żadnych ataków wobec nich, że nie mają w domu problemów. Za to mogą wyrażać troskę o zdrowie czy bezpieczeństwo matki. Do

wyrobinienia sobie jasnego poglądu na temat funkcjonowania dziecka niezbędne są rozmowy z rodzicami, nauczycielami oraz innymi członkami rodziny.

Warto też pamiętać, że nie wszystkie dzieci, które doświadczyły przemocy, wychodzą z tego z problemami rozwojowymi czy emocjonalnymi - to się przydarza niektórym. Wiele z tych problemów zniknie samoistnie, gdy dzieci będą bezpieczne.

Ocena stanu dzieci na podstawie wywiadu z rodzicami

Poniższe pytania należy kierować w pierwszym rzędzie do dorosłej ofiary. Niektóre z pytań można również zadać sprawcy, inne zaś, po przeformułowaniu, także skierować do dziecka. Należy je traktować jako wskazówki do rozmów o przemocy domowej. **Nie muszą być zadawana punkt po punkcie.**

Pytania do rodziców pozwalające na dokonanie oceny stanu dziecka:

1. Czy coś niepokoi panią w sposobie, w jaki pani czy partner odnosi się do dzieci?
2. Gdy dzieci nie słuchają lub nie wykonują poleceń, w jaki sposób wymusza pani dyscyplinę?
3. Co w takich sytuacjach robi pani partner?
4. Czy niepokoją panią seksualne zachowanie partnera w obecności dzieci? Czy w ich obecności dochodzi do pieszczot, nie chcianego kontaktu fizycznego, pocałunków? Czy on naraża dzieci na kontakt z pornografią?
5. Czy pani partner terroryzuje dzieci lub straszy je? Czy prowadzi samochód po alkoholu?
6. Czy partner kiedykolwiek groził dzieciom zabiciem lub uczynieniem im krzywdy, celem zastraszenia lub ukarania pani bądź powstrzymania pani przed porzuceniem go?
7. Czy pani partner kiedykolwiek uderzył dziecko pasem, dyscypliną czy innym przedmiotem, co pozostawiło ślady w postaci siniaków, pręg, otarć czy innych obrażeń?
8. Czy może pani przytoczyć jakąś napaść na panią, której dzieci były świadkami? Co wówczas dzieci widziały czy słyszały? Czego doświadczyły później (np. patrzyły na obrażenia matki, czy widziały, jak dom jest demolowany)? Jaka była ich reakcja?
9. Czy może pani opisać jakąś napaść partnera na panią, w której centrum dzieci znalazły się niejako przy okazji (np. kiedy trzymała pani dziecko w ramionach) bądź taką, w której dzieci same wzięły udział, chcąc interweniować? Co się wtedy działo?
10. Czy partner groził kiedykolwiek porwaniem dziecka albo czy ociągał się z oddaniem dziecka z powrotem pod pani opiekę?
11. Czy miała pani kiedyś uczucie, iż nie jest zdolna do opieki nad dziećmi z powodu gróźb partnera czy napaści na panią lub dzieci?
12. Czy przemoc domowa w jakikolwiek sposób wpłynęła na pani relacje z dziećmi?
13. Czy któreś z dzieci kiedykolwiek groziło lub zrobiło krzywdę pani lub innym członkom rodziny?
14. Czy któreś z dzieci ma problemy z zachowaniem w domu lub w szkole, na które otoczenie się uskarża? Czy któreś z dzieci okazuje swój gniew inaczej niż inni bądź w sposób, który budzi niepokój? Jeśli tak, proszę wyjaśnić, na czym polega problem.
15. Czy któreś z dzieci zdradza jeden z poniższym objawów?
 - kłopoty ze spaniem, koszmary nocne
 - brak apetytu lub nadmierne objadanie się
 - trudności z koncentracją
 - uporczywy smutek lub depresję
 - brak energii

- obojętność wobec wszystkiego
 - agresję wobec innych dzieci lub członków rodziny
 - ucieczki z domu
 - spożywanie alkoholu lub zażywanie narkotyków
 - lęk przed ojcem bądź innymi dorosłymi
 - kaleczenie lub wyrządzanie krzywdy sobie
 - okaleczanie lub zabijanie zwierząt
 - niszczenie zabawek lub innych przedmiotów
16. Jeśli odpowiedziała pani "tak" na któreś z powyższych pytań, proszę szczegółowiej opisać zachowanie, które panią niepokoi?
17. Czy partner spowodował któreś z poniższych obrażeń u któregośkolwiek z pani dzieci?
- krwawienie, opuchlizna, siniaki, zadrapania
 - złamanie kości
 - podbite oko
 - oparzenia
 - rany zadane bronią lub jakimś przedmiotem
 - utratę przytomności w wyniku uderzenia lub duszenia
 - okaleczenia genitaliów
 - infekcję dróg moczowych lub chorobę weneryczną
18. W jaki sposób możemy pomóc pani lub dzieciom?
19. Czego próbowała pani w przeszłości, aby pomóc dzieciom?
20. Czego potrzebuje pani, aby chronić swoje dzieci?

Konsultant może starszym dzieciom zadać pytania dodatkowe, dotyczące którejs z poniższych kwestii:

1. O co tata i mama kłócą się ze sobą?
2. Co się dzieje, gdy rodzice kłócą się ze sobą? Czy możesz opisać jakąś bójkę między rodzicami, której byłeś świadkiem? Czy widziałeś obrażenia na ciele matki lub zniszczenia w domu? Co wtedy robiłeś?
3. Co robisz, gdy tata popycha, szarpie lub bije mamę? Czy wychodzisz z pokoju i z domu?
4. Czy możesz opisać jakąś bójkę między rodzicami, w której niechcący znalazłeś się w środku, lub w której świadomie interweniowałeś? Co się wtedy stało?
5. Czy rodzice kiedykolwiek spierają się o ciebie? Jak się wtedy czujesz (przestraszony, skrępowany, smutny, wściekły)?
6. Czy rozmawiałeś z kimś na ten temat?
7. Jak radzisz sobie z sytuacją w domu? Czy masz czasem ochotę zrobić krzywdę sobie lub komuś innemu (np. ojcu)?
8. Do kogo mógłbyś się zwrócić po pomoc w sytuacji zagrożenia?

Interwencyjna praca z dziećmi i ich rodzicami

Często najlepszym sposobem zapewnienia bezpieczeństwa dzieciom jest ochrona i wsparcie udzielone ich matce-ofierze. Zabranie dziecka matce, która jest maltretowana, nie jest żadnym rozwiązaniem. Nie jest nim też umieszczenie dziecka w programie terapeutycznym, bez zapewnienia mu bezpieczeństwa w domu. Obciążenie sprawcy, a nie ofiary, odpowiedzialnością za przemoc i zapewnienie matce ochrony przed dalszą przemocą, ma kluczowe znaczenie dla ofiary i jej dzieci.

Podstawowe zasady interwencyjnej pracy z dziećmi z domów dotkniętych przemocą

- Opracuj plan zapewniający dzieciom bezpieczeństwo. Można to zrobić z rodzicem i dzieckiem będącym ofiarą. Plan powinien uwzględnić odpowiedzi na następujące pytania:
 - Jaką drogą dzieci będą mogły opuścić dom, jeśli dojdzie do aktów przemocy?
 - Dokąd będą mogły się udać w nagłym przypadku?
 - Jak wezwać policję?
 - Jak wezwać na pomoc członków rodziny, przyjaciół?
- Uświadom dzieci, że nie są one odpowiedzialne za przemoc, ani za to, co się stanie, gdy przemoc zostanie ujawniona.
- Jeśli dzieci wykazują skłonności samobójcze, jeśli okazują agresję wobec innych członków rodziny, opracuj plany zapewniające bezpieczeństwo im oraz innym członkom rodziny.
- Pomóż rodzicom w ustaleniu jasnych granic dla dzieci zbyt gwałtownych i agresywnych, i skieruj te dzieci do odpowiednich placówek.
- Gdy dziecko zostanie powołane na świadka, opracuj plan wsparcia dla niego z uwagi na niepokój i lęk, które odczuwa, rozdwojoną lojalność i powrót bolesnych wspomnień.
- Sprawdź, czy na twoim terenie znajdują się placówki świadczące pomoc dzieciom z domów dotkniętych przemocą, korzystaj z ich pomocy;

S.K.